

УДК 658.7

У. Загура-Йоншта

Економічна академія, м. Катовіце, Республіка Польща

**ОЛЕКСАНДР РОТХЕРТ – ПОПЕРЕДНИК ОРГАНІЗАЦІЇ
МАТЕРІАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА,
СПІВТВОРЕЦЬ НАУКОВОГО УПРАВЛІННЯ**

© Загура-Йоншта У., 2003

Наукові досягнення А. Ротхерта ставлять його у ряд творців наукової організації праці. Він є автором першого в Польщі підручника про організацію матеріального господарства в промисловості і торгівлі, що відноситься до організації складів, бере до уваги правила безпеки праці, встановлює величину запасу, дає гарантію ліквідності продукції, документообігу, нормування. Його публікація – це цінна інформація для працівників складів щодо ведення раціонального матеріального господарства.

A. Rothert's output put him on the same line with others creators of scientific's work organizing. He is an author of first textbook in Poland about material economy organizing in industry and trade. This book concern storehouse organizing taking health and safety at work legislation rule into consideration, the highest of reserve quaranteed production liquidity, document's, circulation, standardization. His knowledge and research determined very valuable information for storehouse's workers concerned rational material's economy running.

Серед великих імен, пов'язаних зі створенням наукової організації і управління, зустрічаємо прізвища трьох поляків: Кароля Адамецького, Едвіна Хаусвальда і Олександра Ротхерта. Можна сміливо сказати, що польська технічна думка зробила великий внесок у виникнення і розвиток науки про управління. Стаття стосується доробку останнього з названих вище представників організаторської думки.

1903 рік – це рік народження науки про управління, адже в березні вийшла знаменита праця Фредеріка Вінслоу Тейлора “*Управління виробничою майстернею*”. В кінці 1903 року О. Ротхерт першим в Європі реорганізував великий завод електричних пристроїв в Шотландії згідно з принципами наукової організації. Він був видатним знавцем і гарячим пропагандистом сучасного менеджменту, автором перших праць зі сфери організації матеріального господарства, калькуляції власних витрат і систем заробітної плати. З великим талантом впроваджував він у життя сформульовані на основі теорії принципи, корисні для господарства. За професією він був інженером-електротехніком, який виконував керівні функції на великих фабриках Росії, Англії, Франції і Польщі.

У житті Ротхерта знаходимо і львівський епізод. У 1908 році він був призначений на посаду професора, очолив кафедру будівництва електричних машин і проектування електростанцій на електричному відділенні механічного факультету Політехнічної школи у Львові, якою формально керував до 1920 р. Окрім спеціалізованих технічних предметів, викладав також теорію організації праці. Увійшов також до складу редакції „Czasopisma Technicznego” у Львові [1].

Після отримання Польщею незалежності викладав організацію підприємств спочатку на Вищих торговельних курсах у Кракові, а з 1929 року – в Головній торговельній школі у Варшаві. Одночасно виконував керівні і консультативні функції у польській промисловості [2].

У 1924 р. в Празі відбувся I Міжнародний конгрес наукової організації, на якому О. Ротхерт, разом з К. Адамецьким і Є. Хаусвальдом, представив Польщу рефератом “Значення заощадження часу і участь робітників і майстрів в досягнутому заощадженні” [3], який прочитав українською мовою.

Багато уваги О. Ротхерт приділяв організації матеріального господарства. У 1908 р. він опублікував першу працю зі сфери організації і управління, яка стосувалась оперативного планування виробництва. Через рік з’явилися наступні дві праці, які мають істотне значення в його доробку [4]. У 1910 р. опублікував в “Przeglądzie Technicznym” статтю “Poglądy nowoczesne na urządzenia i organizację fabryki maszyn” [4]. Ця тематика була присутня також в його лекціях. Результатом багаторічних роздумів і практичних досліджень у цій сфері був виданий Інститутом наукової організації у 1932 р. підручник *Organizacja gospodarki materiałowej w przemyśle i handlu*. Це була перша в Польщі праця з цієї сфери, завдяки якій Ротхерта можна визнати піонером організації матеріального господарства. Її читання схиляє до висновку, що незважаючи на час, який минув, і здійснені величезні зміни у веденні матеріального і складського господарства, незважаючи на комп’ютеризацію, яка добре опанувала цю сферу діяльності підприємств, зокрема великих, багато принципів і думок О. Ротхерта надалі залишаються актуальними.

“Бодай найважливішим моментом у сфері організації складів повинно бути врахування того, щоб ніколи у відповідний момент не забракло потрібного матеріалу. Адже для промисловості така відсутність матеріалу може бути катастрофічною: уся робота затримується і навіть робітники мусили б бути звільнені. Звідси великі витрати і втрати”. З іншого боку, однак рекомендував, “щоб якнайменше капіталу затримувати у матеріалах, які лежать на складі” [5]. Незважаючи на те, що з часу написання цих слів минуло 70 років, вони все ще зберігають своє значення. “Особливою турботою слід оточити ті предмети, яких не повинно ніколи забракнути, тобто ті, які потрібно постійно тримати на складі. Тут не слід чекати із замовленням, аж весь матеріал скінчиться, але треба завчасно замовити нову партію” [6]. Сьогодні ці слова здаються альтруїзмом, однак у часи, коли логістика як наука була невідомою, звернення уваги на цей аспект мало істотне значення. О. Ротхерт акцентував увагу на необхідності визначення мінімуму запасу, який гарантував плинність виробництва. Вважав, що потрібно точно визначити час, на який вистачить цього мінімуму матеріалів, тобто визначити час поставки, який в різних ситуаціях міг би формуватися по-різному. Для кожного виду товарів цей мінімум міг би бути іншим. Пропонував, щоб мінімальний запас на складі позначити етикеткою, яка інформує про те, що це є мінімум і слід замовити нову партію [6]. З іншого боку, підкреслював, що товар не може залежуватись на складі, – адже мистецтво господарювання полягало в уникненні рівною мірою як відсутності, так і надлишку. “Кількість, яка мусить утримуватись на складі, буде завжди компромісом між можливістю швидкого і надійного задоволення потреби, з одного боку, і витратами збільшеного складу, – з іншого” [6]. Вирішальними для відповідної кількості утримуваного запасу на складі є добрі знання кон’юнктури. Тому автор рекомендував необхідність відслідковування її перебігу.

Важливу роль він приписував формам складання замовлень і видам формулярів документів. Пропонував їх покращання, звертав увагу на необхідність дотримання термінів поставок і розрахунків. Представив організацію бюро закупівель [7]. Багато зауважень зробив щодо форм прийому замовленого товару, акцентуючи увагу на формі та обігу протоколів прийому, а також прийому товару з якісної точки зору. Сьогодні читання праць

Ротхерта здається наївним. Думки, які в них містяться, є такими очевидними, що створюють враження, що не варто було про них писати.

Автор, так само, як у питанні документів, є дріб'язковим у сфері процедур, пов'язаних зі складуванням товарів. Широко обговорює спосіб видачі матеріалів зі складу, їх облік, ведення складської картотеки і поточної інвентаризації, а також способів резервування. Слід однак пам'ятати про те, що підручник О. Ротхерта не мав попередників, і раніше ніхто не звертав такої уваги на процедури, які на перший погляд здавались простими і такими, що не мають вирішального впливу на перебіг процесу виробництва і збуту.

У подальших розділах своєї книги О. Ротхерт обговорював раніше невідоме матеріальному господарству явище нормалізації, приписуючи їй велике значення. Звернув також увагу на технічне обладнання складів і їх види, залежні від параметрів товарів, які зберігаються на них. Говорив про можливості і спосіб переміщення складованих матеріалів, використовуючи найновіші рішення у сфері технічної думки. Підкреслював необхідність гарантування безпеки складованих матеріалів (від вогню, псування, механічного пошкодження тощо). Одночасно звертав увагу на необхідність проведення попередньої калькуляції користей та витрат, пов'язаних із впровадженням інновацій [7].

Праця О. Ротхерта виконувала роль не лише академічного підручника. Вона була також допомогою для працівників складів, інформуючи їх про те, як організувати і раціонально вести матеріальне господарство. Як зразок її використовували автори інших праць з цієї сфери. Один з них у вступі до своєї праці, яка була опублікована роком пізніше, писав: "Враховуючи появу на полицях книгарень книги проф. О. Ротхерта, видатного знавця організаційних питань і автора першої в Європі наукової праці на тему матеріального господарства, книга якого [...] буває практичними порадами і методичними вказівками, в моїй доповіді і в цій брошурі торкнувся лише деяких питань" [8].

Організації матеріального господарства О. Ротхерт присвятив багато років свого працюючого життя. У передмові до видання процитованої вище праці Б. Навроцький згадував: "Коли в 1904 році вперше зайнявся реорганізацією складів на фабриці, це була сфера абсолютно нова на європейському континенті і лише в американських журналах можна було часом знайти якісь відомості. Свій досвід проголосив потім у 1909 році на німецькій мові і це була напевно перша більша праця на цю тему, яка була проголошена не на англійській мові" [8].

Поряд з доробком у сфері організації матеріального господарства, О. Ротхерт має на своєму рахунку також публікації у сфері системи оплати праці, а також калькуляції витрат в промисловості. Обидві ці сфери наукового інтересу автора містяться в рамках наукової організації, а пошуки відповідної системи винагороди зайняло в автора кілька років. Ефектом була розробка власної системи, яка опиралась на акордну і преміальну працю одночасно. Система виправдала себе на практиці, була зрозумілою для робітників. Її сутністю було заощадження часу, яке винагороджувалось [9].

У сфері калькуляції витрат О. Ротхерт сформулював багато принципів, які є обов'язковими і сьогодні. Підкреслював зростаюче значення витрат в процесі виробництва, яке виникає з підсилення конкуренції. Зазначав, що калькуляція власних витрат уможливорює прийняття відповідних інвестиційних рішень і утихомирення буйних задумів у цій сфері. Одночасно вважав, що "... від слухності з бухгалтерської точки зору слід відрізнити технічні цілі калькуляції, які полягають у тому, щоб давати технікам-конструкторам з керівниками майстерень можливість порівнювати власні витрати" [10]. Одночасно зазначав, що знання власних витрат для техника має набагато більше значення, ніж для економіста, який трактує їх формально, схематично, а не реально [10].

Доробок Олександра Ротхерта не є загально відомим. Не пам'ятаємо щоденно про його внесок у розвиток організації матеріального господарства, про досягнення у сфері калькуляції заробітної плати і власних витрат підприємства. Однак сміливо можна назвати його попередником міжнародного менеджменту і його науковий доробок порівнюється з доробком Кароля Адамецького. Завершенням нехай будуть слова самого автора: “Хороша організація є [...] реальним ідеалом, який досягається у кожному підприємстві, тому що хороша організація, – це передусім порядок, метод, можливість передбачення і вміння раціонального використання вже існуючого обладнання. Лише далі, в другій лінії, слід прямувати до покращання організації через впровадження вдосконалених технічних засобів” [11]. “Першим принципом хорошої організації повинно бути передбачування всього, складання докладного плану праць і уникання несподіванок” [12].

1. *Polski Słownik Biograficzny, T. XXXII/2, zeszyt 133, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wyd. PAN. – Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź, 1990.* 2. Czech A., Rothert A. *Prekursor i kontynuator nauki organizacji, TNOiK. – Katowice, 1984.* 3. *W Pradze referat został wygłoszony po angielsku. W tym samym roku w Warszawie na I Zjeździe Polskiej Naukowej Organizacji Rothert wygłosił go po polsku i opublikował w "Przeglądzie Technicznym" 1925, nr 14.* 4. Martyniak Z. *Prekursorzy nauki organizacji i zarządzania, PWE. – Warszawa, 1993.* 5. Rothert A. *Gospodarka materiałowa (odbitka z „Przemysłu Metalowego”), Wyd. PZPM. – Warszawa, 1930.* 6. Rothert A. *Organizacja gospodarki materiałowej w przemyśle i handlu, INO. – Warszawa, 1932.* 7. Czech A.,: Rothert A. ..., *op. cit.* 8. Nawrocki B. *Uwagi o organizacji magazynów przemysłowych, Wyd. Ligi Pracy. – Warszawa, 1933/1934.* 9. *Zob. A. Rothert: Znaczenie oszczędności czasu i udział robotników i majstrów w oszczędności osiągniętej. [W] Naukowa Organizacja Pracy I Zjazd Polski 1924, Warszawa 1925 oraz tenże: Jaki system płacy stosować w dzisiejszych warunkach?, Wyd. „Ligi Pracy”. – Warszawa, 1922.* 10. Rothert A. *Podstawy kalkulacji przemysłowej ze szczególnym uwzględnieniem fabryk maszyn (odbitka z “Przeglądu Technicznego”). – Warszawa, 1912, nr 10.* 11. Rothert A. *Organizacja gospodarki materiałowej ..., op. cit..* 12. Rothert A. *Gospodarka materiałowa, op. cit.*

УДК 658.8

А. Йонас

Академія економічна, м. Краків, Республіка Польща

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ВИТРАТ І ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТУ МАРКЕТИНГОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

© Йонас А., 2003

Проаналізовано види витрат, які відбуваються в процесі маркетингових досліджень. Обґрунтовано методи формування бюджету маркетингових досліджень.

The types of marketing research cost are analyzed. The methods of marketing research budgeting are investigated.

Вступ

Маркетингові дослідження найчастіше визначаються як систематичний та об'єктивний процеси нагромадження, перетворення, а також подання інформації для потреб прийняття маркетингових рішень [5]. Маркетинговим дослідженням є кожна “планова і організована дія, яка прямує до пізнання нових фактів і здобуття нових знань, полегшує прийняття